

УДК 331.526

*Р. С. Чорний,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри загальноекономічних та гуманітарних дисциплін,
Тернопільський національний економічний університет, Нововолинський факультет*

АКТИВІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ЗАЙНЯТОСТІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

*R. Chorny
Ph. D., Associate Professor Head of Department-wide and humanities Ternopil National Economic University
Novovolynsk faculty*

ENERGIZE THE DEVELOPMENT OF THE FIELD OF EMPLOYMENT AS A FACTOR
OF EMPLOYMENT POTENTIAL IN RURAL AREAS

Аналізуються показники стану та динаміки розвитку сфери зайнятості як основні індикатори соціально-економічних зрушень у розвитку трудового потенціалу. Окреслюються проблеми зайнятості населення в сільській місцевості. Пропонуються заходи, спрямовані на активізацію розвитку сфери зайнятості як фактора формування трудового потенціалу на селі.

The indexes of the state and dynamics of development of sphere of employment as basic indicators of socio-economic changes are analysed in development of labour potential. The problems of employment of population are outlined in rural locality. The measures sent to activation of development of sphere of employment as to the factor of forming of labour potential on a village are offered.

*Ключові слова: зайнятість населення, сільська місцевість, розвиток, трудовий потенціал.
Key words: employment of population, rural locality, development, labour potential.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Специфіка сільських поселень у господарській структурі полягає в її історично обумовленому аграрному спрямуванні. Відтак важливим фактором розвитку трудового потенціалу сільських поселень є зайнятість населення сільської місцевості. Для поліпшення соціально-економічної ситуації у сільській місцевості України вкрай важливо виявити особливості взаємозв'язків між зайнятістю та формуванням трудового потенціалу. Це є темою нашої публікації, метою якої є висвітлення окресленої проблеми.

ВИВЧЕНІСТЬ ТЕМИ

На сьогодні сформований значний науковий доробок у царині дослідження та теоретичного аналізу факторів формування й розвитку

трудового потенціалу. Так, зазначеним проблемам присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як М. Долішній, С. Дорогунцов, С. Злупко, О. Грیشнова, Д. Богиня, П. Колосов, Б. Генкін, В. Бідак, В. Васильченко, С. Вовканич, О. Григоренко, Е. Лібанова, А. Семів, А. Шевчук, С. Пирожков, М. Чумаченко, У. Садова. Але в наш час загострилися проблеми зайнятості в сільській місцевості, які негативно впливають на формування і розвиток трудового потенціалу, вимагаючи поглибленого вивчення і розробки заходів, спрямованих на поліпшення ситуації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одним із основних індикаторів соціально-економічних зрушень у розвитку трудового потенціалу є показники стану та динаміки роз-

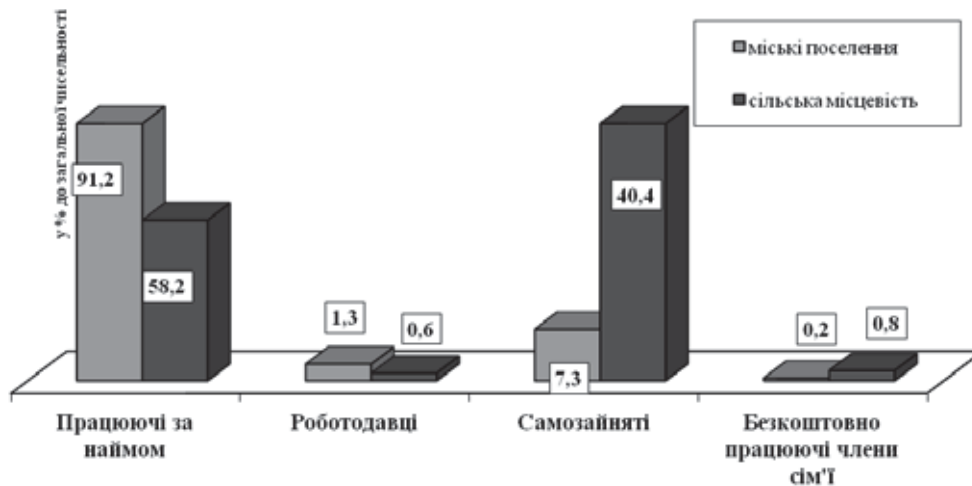


Рис. 1. Структура зайнятого населення за місцем проживання та статусом зайнятості (станом на 2011 рік)*

* Складено автором на основі джерела [4].

витуку сфери зайнятості. Зокрема в питаннях дослідження розвитку трудового потенціалу у сільських поселеннях основними показниками, що характеризують стан та динаміку розвитку сфери зайнятості на селі можна вважати рівні зайнятості за відповідними віковими групами, структуру зайнятості за видами економічної діяльності та статусом зайнятості, а також абсолютні та відносні показники безробіття серед населення сільської місцевості.

Так, згідно даних Державної служби статистики України, структуру зайнятості громадян, що проживають у сільській місцевості, можна охарактеризувати наступними тенденціями:

1) рівень зайнятості сільського населення віком 15—70 років за останнє п'ятиріччя зріс з 61,5% у 2007 році до 63,0% у 2011 році (знову ж таки звертаємо увагу, що таке покращення зумовлено віднесенням до категорії зайнятих членів особистих селянських господарств, що регламентовано, зокрема, і новим Законом України "Про зайнятість населення" [3]);

2) у структурі зайнятості сільських мешканців за віковими групами спостерігалось переважання рівнів зайнятості населення у віці 30—49 років (74,6—79,5%), найнижчий рівень зайнятості серед молоді віком 15—24 років (41,3%) та високий рівень зайнятості осіб віком 60—70 років (42,1%);

3) у динаміці 2001—2011 років рівень зайнятості сільських мешканців у віці 15—24 роки зріс із 36,2% до 41,3%, для осіб у віці 60—70 років відповідна динаміка відображалась у подвоєнні рівнів зайнятості, а саме із 22,3% відповідної вікової категорії у 2001 році до 42,1% у 2011 році;

4) у структурі зайнятості сільських мешканців за статусом зайнятості у порівнянні із 2006

роком зросла частка працюючих за наймом від 54,0% до 58,2% у 2011 році. Питома вага самозайнятих знизилася з 44,5% до 40,4% та незначно скоротилася частка безкоштовно працюючих членів сім'ї (на 0,2%). Для прикладу, у міських поселеннях частка найманих працівників зменшилася за відповідний період з 93,4% до 91,2% та питома вага самозайнятих зросла з 5,2% до 7,3% (рис. 1);

5) зайнятість сільського населення у неформальному секторі економіки у 2011 році складала майже половину загальної чисельності зайнятого населення на селі (3,1 млн осіб), причому зайнятість осіб віком 60—70 років у неформальному секторі складала 91,8%, а осіб 15—24 років — 57,7% загальної чисельності зайнятого населення даної вікової групи;

6) чисельність безробітних (за методологією МОП), що проживали в сільській місцевості у 2011 році, становила приблизно 522 тис. осіб (7,5% економічно активного населення), причому найвищий рівень безробіття спостерігався серед молоді віком 15—24 роки.

Для жителів сільської місцевості доволі обмеженою є не лише професійно-кваліфікаційна сфера щодо реалізації власного потенціалу праці, але і надто мала ємність сектору вакансій по основних класах сільськогосподарських професій. Так, найбільш затребуваними та одночасно найбільш дефіцитними професіями у сільській місцевості є професії тракториста, озеленювача, садівника, робітника, доярки, виноградаря, робітника зеленого будівництва, а також низькокваліфіковані ручні роботи у сільському господарстві тощо.

З огляду на професійно-кваліфікаційну вузькість сільської сфери зайнятості та незначну кількість, власне, високорозвинутих сіль-

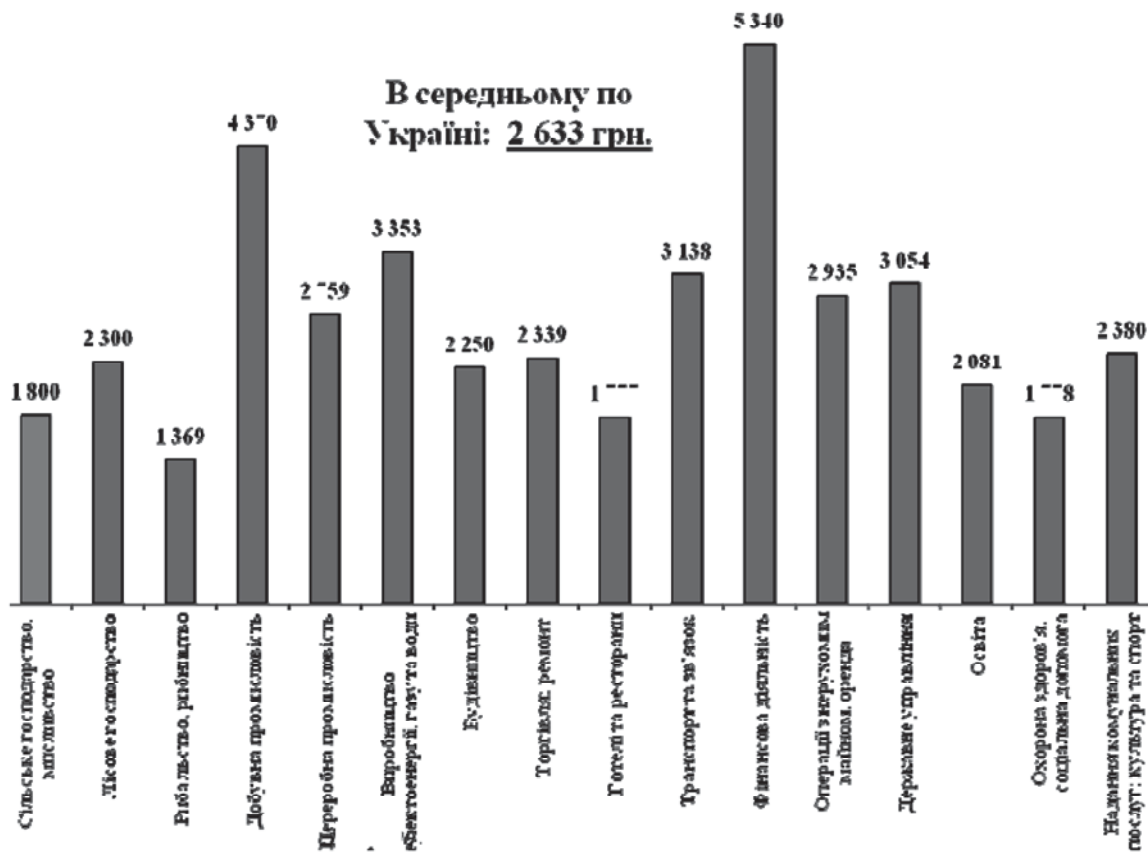


Рис. 2. Середньомісячні заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності в Україні (станом на 2011 рік, грн.)*

* Складено автором на основі джерела [5].

ського господарських підприємств, сільські працівники мають доволі обмежені можливості щодо професійного зростання та покращення якісних показників трудового потенціалу загалом.

Із загальної кількості вакансій державної служби зайнятості станом на кінець 2011 року у розмірі 59,3 тис. на працівників сільського господарства припадало лише 2,86 тис. вільних робочих місць. Таким чином, із загальної кількості 122,8 тис. незайнятих громадян з числа працівників сфери сільського господарства у 2011 році мав шанс працевлаштуватись та реалізувати власний потенціал праці лише кожен 43-й працівник. Беручи до уваги, що 40% усіх безробітних на обліку державної служби зайнятості є мешканцями сільських поселень, складається доволі примарна ситуація щодо перспектив якісного розвитку трудового потенціалу на селі [6].

Вагомим чинником, що впливає на розвиток трудового потенціалу, є мотиваційні очікування у сфері використання трудового потенціалу, а саме очікування щодо процесів безпосереднього споживання результатів продуктивної зайнятості та очікування щодо формуван-

ня системи трудових доходів і соціального захисту працюючого та непрацюючого населення.

Щодо матеріальних мотиваційних очікувань найбільший вплив на реалізацію та розвиток трудового потенціалу чинять очікування щодо отримання гідної винагороди за виконану працю. Проте статистичні дані щодо рівнів заробітної плати підсилюють негативні тенденції у намірах здійснювати сільськогосподарську працю.

Рівень оплати працівників, що працюють у сфері сільського господарства, залишається стабільно низьким та значно поступається розміру заробітної плати працівників інших видів економічної діяльності (рис. 2).

Зокрема, у 2011 році середньомісячна заробітна плата штатних працівників у сільському господарстві складала 1800 грн., у той час коли в середньому по Україні відповідний показник становив 2633 грн. та максимальний рівень доходів досягався у сфері фінансової діяльності (5340 грн.) й у добувній промисловості (4370 грн.). Загалом у сільській місцевості оплата праці покриває лише приблизно 33% сукупних ресурсів домогосподарств, у той час коли в мі-

ських поселеннях відповідний показник складає понад 55% [5, с. 88].

Окрім низьких рівнів оплати праці сільськогосподарських працівників, ринок праці у сільській місцевості характеризується доволі значними коливаннями у зв'язку із сезонним характером діяльності більшості сільськогосподарських підприємств. Така динаміка сфери використання трудового потенціалу зумовлює зайнятість населення, що проживає в сільській місцевості у весняний та літньо-осінній періоди і вимушене вивільнення значної частини працездатного населення у зимовий період.

За даними Державної служби зайнятості у 2011 році, на кінець грудня, січня, лютого кількість незайнятих громадян з числа працівників сільського господарства коливалася у діапазоні 122—158 тис., у той час, як з квітня по листопад на кінець місяця даний показник складав 55—110 тис. осіб [6].

Малоефективні технології сільськогосподарського виробництва, відсутність паритету в оплаті праці працівників сільськогосподарських підприємств та доволі довгий ланцюжок посередників у промисловій переробці і реалізації продукції сільськогосподарського виробництва значно знижують мотивацію мешканців сільських територій щодо реалізації власного потенціалу праці. Окрім того, незадовільні соціально-житлові умови та непрестижність аграрної праці також виступають каталізаторами посилення відтоку молодих та кваліфікованих кадрів з сільських поселень.

Заниження мотиваційних очікувань мешканців сільських територій у сфері реалізації та використання трудового потенціалу сприяє не лише посиленню міграційних потоків у напрямку міста, але стає вагомим чинником посилення міграційних інтересів у напрямку за кордон. На сьогодні сільське населення є джерелом підвищення пропозиції праці не лише великих міст та індустріальних центрів держави, але складає вагому частку трудового потенціалу ближнього і дальнього зарубіжжя, зокрема Росії, Польщі, Греції, Іспанії, Італії, Португалії, Німеччини та інших більш розвинутих держав.

Активізація соціальної та територіальної мобільності сільського населення зумовлює значні соціальні та статевікові трансформації на селі. Як зазначає В.І. Копитко, лише двадцята частина від тих, хто народжується та виростає в селі, залишається тут жити [1].

Дані статистичних обстежень засвідчують, що хоч у складі мігрантів мешканці міст кількісно переважали мешканців сільських посе-

лень (54,4% проти 45,6%), частка трудових мігрантів у загальній чисельності населення працездатного віку в сільській місцевості вдвічі більша, аніж відповідний показник у міських населених пунктах (8,0%) [2, с. 110]. Згідно даних соціологічних обстежень за оцінкою респондентів щодо обсягів трудової міграції в їхніх населених пунктах за кодом перебуває 1,1 млн осіб, або 3,9% населення працездатного віку, а за оцінками голів сілрад, у сільській місцевості налічується 540 тис. трудових мігрантів, які становлять 6,4% сільського населення працездатного віку [3].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи сказане, наголосимо, що найважливішими завданнями сьогодення є створення нових робочих місць у сільській місцевості. Це можна реалізувати за допомогою розробки і впровадження пільг для створення і функціонування бізнесових структур на селі. Важливо організувати консалтингову допомогу населенню з метою активізації зайнятості у всіх можливих видах діяльності в сільській місцевості, в тому числі й самозайнятості.

Література:

1. Копитко В.І. Особливості формування та використання трудового потенціалу на селі (регіональних аспект) / В.І. Копитко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/...1/225_Копитко_17_1.pdf
 2. Населення України. Трудова еміграція в Україні. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. — 233 с.
 3. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 року № 5067-VI: Законодавство України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
 4. Ринок праці України у 2011 році: Аналітично-статистичний збірник / Державний центр зайнятості. — Київ, 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua>
 5. Соціальні індикатори рівня життя населення: [стат. зб.] / Державна служба статистики України. — Київ, 2011. — 203 с.
 6. Чисельність незайнятих громадян та кількість вакансій для працівників сільського господарства / Державна служба зайнятості України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua>
- Стаття надійшла до редакції 17.03.2013 р.*